

Foto: Art Streiber

RAZGOVOR

Queer književnost u međunarodnom dijalogu

CARMEN MARIA MACHADO: Zlostavljački odnosi su nevjerojatno predvidljivi

U seriji priloga o "Queer književnosti u međunarodnom dijalogu" autorice Lore Tomaš objavljujemo razgovor s američkom spisateljicom Carmen Maria Machado, autoricom memoara o zlostavljanju u lezbijском odnosu, "In the Dream House"

Lora Tomaš

05.10.2021.

Zlostavljanje u queer odnosima za Machado je izraz homofobije, kao što je, kaže, u heteroseksualnim odnosima taj povod seksizam. Zlostavljači ili zlostavljačice negdje duboko u sebi smatraju da se mogu izvući jer žrtva ionako živi na „svojevrsnoj kulturnoj margini, na periferiji društva“. Nikog zapravo nije briga.

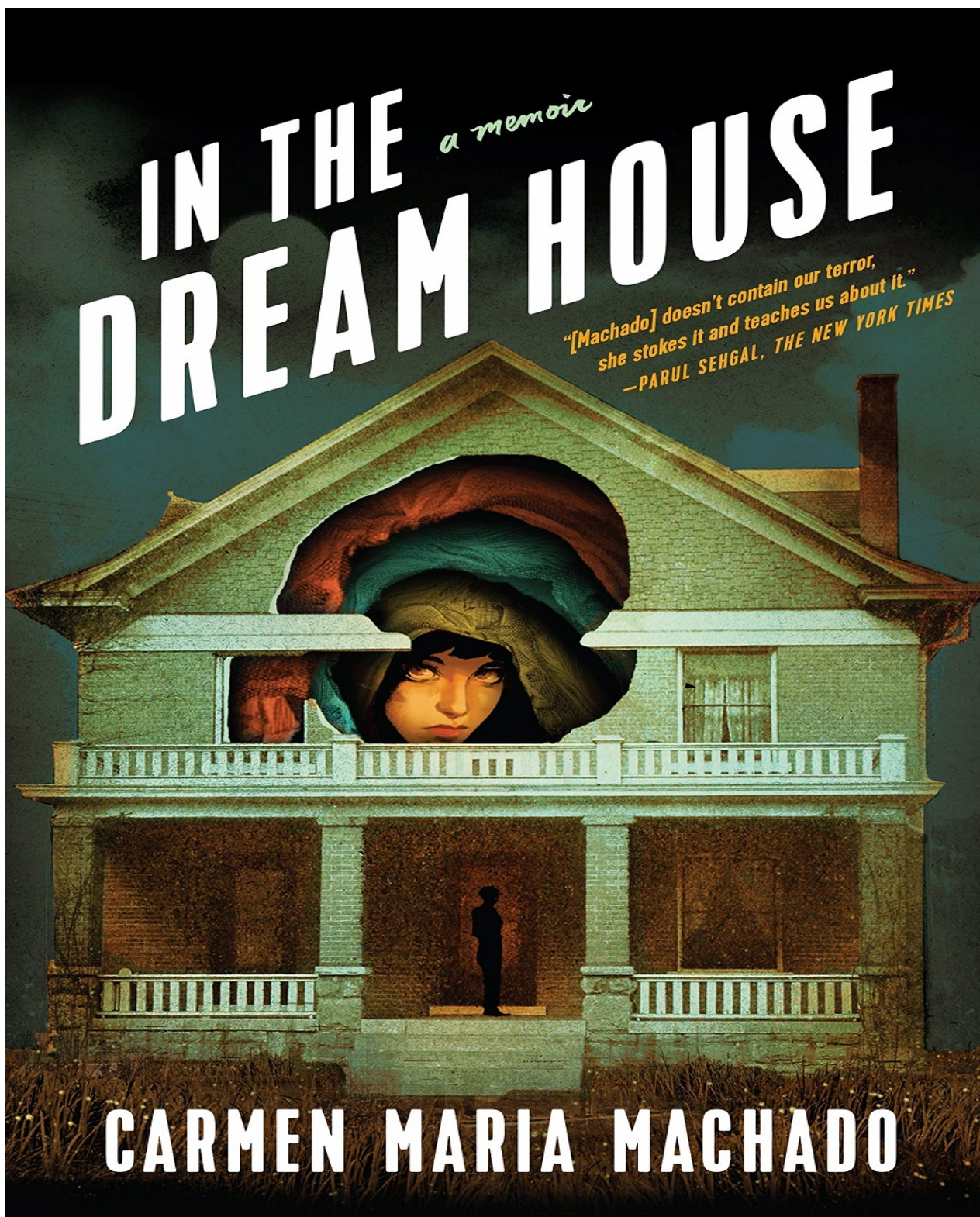
Carmen ju je sreća u lowi, na večeri kod zajedničke prijateljice. Vitku i neimenovanu plavušu lijepog osmijeha i dječakog izgleda, i *butch* i *femme* – kombinaciju „koja izluđuje“. Carmen je britka i duhovita, svojim riječima pomalo čudna djevojka krupne građe i kubanskog podrijetla. Također u dvadesetima, tim važnim i osjetljivim godinama. Nosi naočale i studira kreativno pisanje. Kad shvati da se i ona nekim čudom sviđa plavuši, osjeća se kao da je osvojila *jackpot* – kako je to uopće moguće?!

Plavuša je jednom radila u izdavaštvu i kretala se među kulturnom elitom. Tečno govori francuski, a obrazovana je, ni više ni manje, na Harvardu. U posjedu je studoške, kožom presvučene pljoske i zavidne količine društvenog kapitala. Za razliku od nje – smatra Carmen, djevojka iz ruralne Pennsylvanije.

Njihov odnos isprva je bolji nego što je to Carmen uopće mogla zamisliti, ali nakon nekog vremena zajedničkog života, Carmen se osjeća kao da je u vezi sa ženskom verzijom Minotaura ili Modrobradog. Trudi se proći njezine bizarne testove, kojih je svakog dana sve više, brani se od njezinih ljubomornih ispada i pokušaja kontrole, i sama se vraća kući kad je ova po tko zna koji put ostavi usred ničega. Ali osjećaj manje vrijednosti i milijun (mikro) šokova ne dopuštaju joj da na vrijeme shvati što se zaista događa. Paralizirana je strahom i fascinacijom.

Ne pomaže ni to što plavuša nakon svojih ispada tvrdi da se ničeg ne sjeća, da je doživjela neku vrstu pomračenja. Bilo bi dobro da krene na terapiju, zna, ali ovaj joj mjesec nije zgodno jer ima puno posla, ne stigne. Carmen je u stalnom stanju kognitivne disonance – možda ništa ne razumije, pita se, jer nije završila Harvard. A možda se zaista radi o pomračenju, možda njezina partnerica nije čudovište. Treba odvajati ponašanje od osobe, ne shvaćati stvari lično. Trpjeti posljedice, ako ništa, iz susojećanja prema onoj koja nije u stanju preuzeti odgovornost. Pogotovo ako si ti jedina prisebna, ona koja nije sklona pomračenjima.

„Većina partnerskog nasilja je savršeno legalna. Ako ne ostavlja tragove, vidljive modrice i prijelome, ako je zlostavljanje emocionalno, psihološko i verbalno, uglavnom prođe nezapaženo“, rekla mi je Carmen Maria Machado, jedna od najzanimljivijih i najpametnijih suvremenih američkih autorica, koja se već svojom zbirkom priča *Her Body and Other Parties* (2017.), kombinacijom horora, TV fan fikcije i *queer* žudnje, afirmirala i izvan SAD-a, a zatim potvrdila memoarom o zlostavljanju u lezbijskom odnosu, *In the Dream House* (2019.). O njemu smo ovom prilikom razgovarale putem emaila. O tome kako želi prekinuti šutnju o nasilju u *queer* odnosima, osvrnuti se na ‘teror’ nepotpunog arhiva.

Autobiografska proza Carmen Maria Machiado iz 2019.

Reprezentacija s predumišljajem

Osim što vrlo direktno i iskreno progovara o vlastitom iskustvu, kao i Maggie Nelson u svome memoaru o osnivanju *queer* obitelji, *Argonauti* (2015.), Machado

citira (*queer*) teoretičare, analizira filmove, pojmove i ikone iz (pop) kulture, pa i predrasude u sferi pravosuđa.

Kad je 1989., u West Palm Beachu u Floridi, Annette Green ubila svoju partnericu koja ju je godinama fizički zlostavljala, sud nije znao što bi s tim, podsjeća Machado u memoaru. Kojim jezikom govoriti o onom što se dogodilo? Može li se na Green primijeniti definicija „zlostavljane žene“ (kojom se Green pokušala braniti), i ako da, tko je dovraga s druge strane? Druga žena, ili žena koja ustvari utjelovljuje i performira muškarca?

Green je osuđena za ubojstvo drugog stupnja, ubojstvo bez predumišljaja. Neki su stručnjaci smatrali da bi bila oslobođena da se radilo o heteroseksualnoj vezi, jer bi porota tad lakše prihvatila ideju da je Green bila žrtva nasilja.

Ni neki drugi slični slučajevi s američkih sudova nisu završili puno drugačije. Bilo je jasno da velika većina društva, da bi nešto razumjela i prepoznala kao zlostavljanje, mora baratati modelom žena-žrtva (ženstvena, što god to značilo, i po mogućnosti *straight*) i njoj suprotstavljen muškarac (eventualno žena koja besprijeekorno oponaša muškarca). Sve ostalo odnosi su u kojima se žene ili partneri *međusobno* zlostavljaju, pa nije moguće izdvojiti tek jednog krivca. Punokrvno zlostavljanje – dugo je glasilo uvriježeno mišljenje čije odjeke baštinimo i danas – privilegij je muškaraca. *Istinskim* lezbijkama ili *esencijalnim* ženama takvo što nikada ne bi palo na pamet.

Zlostavljanje u *queer* odnosima za Machado je izraz homofobije, kao što je, kaže, u heteroseksualnim odnosima taj povod seksizam. Zlostavljači ili zlostavljačice negdje duboko u sebi smatraju da se mogu izvući jer žrtva ionako živi na „svojevrnoj kulturnoj margini, na perferiji društva“. Nikog zapravo nije briga.

Da bi stvar bila gora, nasilje se u *queer* odnosima katkad nekritički prekriva dugama i jednorozima, napominje Machado u memoaru. Ali ako *queer* kao takav mora služiti isključivo našim utopističkim zamišljajima, kako ga je moguće integrirati u svakodnevni život ili *mainstream* u punom, ako ćemo tako, duginom spektru ljudskog iskustva?

„Čak i danas nam je teško u potpunosti humanizirati marginaliziranu populaciju, što uključuje prihvaćanje mogućnosti da su ti ljudi sposobni za loše postupke. U konačnici je to još jedan oblik marginalizacije. Brinemo se da nedovoljno ‘dobri’ ljudi neće dobiti brigu ili pristup resursima koji im trebaju, ali sve to na kraju ispada zlokobno. Tu je i činjenica da su određena ponašanja (poput žene koja zlostavlja drugu ženu) proglašena ‘nemogućima’, uz sve dokaze koji ukazuju na suprotno. Zbog toga se žrtve osjećaju strašno samima u svemu tome, oduzet im je nužan kontekst, što onda rezultira nedostupnim resursima. Stravičan je to krug“, rekla mi je Machado.

Cjelovita reprezentacija znači govoriti i o lošim postupcima, pa čak i zločinima koje su počinile *queer* osobe, jednako kao i o njihovim herojstvima, dodala je. Zaštita i integracija određene društvene skupine ne bi se trebala temeljiti na njihovoj *esencijalnoj* čistoći i moralnosti, nego prvenstveno na činjenici da su ljudska bića.

Odnos kao ukleta kuća

Uvijek su je intrigirale horror priče i fascinirala arhitektura, a uklete kuće izvrsna su kombinacija tog dvoga, rekla mi je Machado, koja među svoje najvažnije književne utjecaje ubraja Shirley Jackson, Angelu Carter, Helen Oyeyemi, Kelly Link, Karen Russell, Lesley Nneku Arimah, Yoko Ogawa i Sofiju Samatar.

Iako je u njezinoj zbirci priča motiv kuće tek naznačen i pretapa se u neke druge, osobito motiv tijela, tijela kao kuće i tijela kao stranca, ženu kao strankinju u kući tijela i slično, detaljno se razrađuje tek u memoaru. Jasno je to već iz samoga naslova. Machado tako naraciju gradi koristeći se iteracijama s razlikom (kuća kao epifanija, kuća kao dijagnoza, kuća kao inventar itd.) koje se ostvaruju kao kraća poglavlja od kojih je knjiga sazdana, a upućuju na progresivne instance zlostavljačkog odnosa ili njihovo zrcaljenje u teoriji i kulturi.

„Šire govoreći, zanimala me ideja prostora animiranog vremenom i/ili likom, koja se meni čini tako... točnom“, dodala je Machado.

Kuća nikada nije apolitična, stoji pak u memoaru. Kućom upravljaju oni koji imaju moć, pogotovo ako kuća ima dobru zvučnu izolaciju. Oni su ti koji donose pravila,

a ostali se moraju bojati. Kuća nije sigurna, ali sigurno je da „kuća uvijek pobjeđuje“.

Fantazma lude lezbijke

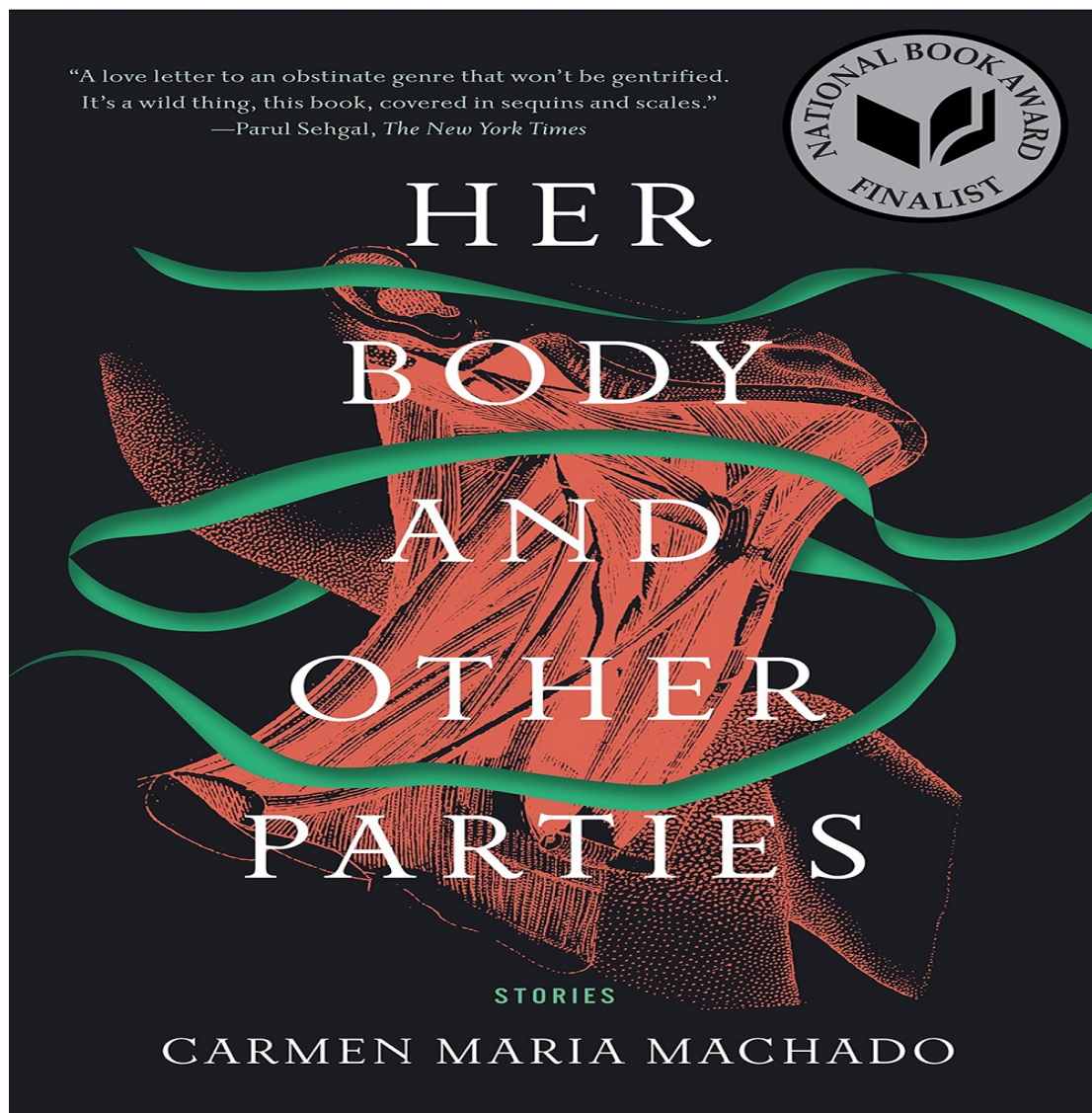
„Fantazma lude lezbijke“ opsjeda našu kolektivnu svijest, rekla mi je Machado kad sam je upitala za još jedan motiv na koji sam naišla u obje njezine knjige. „To je prokletstvo *queer* žene – vječita liminalnost“, reći će u memoaru. A ta je liminalnost višestruka. Djevojke učimo da su kraljice drame, da su melodramatične, rekla mi je. Ne čudi da mnoge ostaju u zlostavljačkim odnosima – jednostavno ne vjeruju svojim očima i ušima. Misle da pretjeruju, kao i obično. Jer tko su one da imaju perspektivu, k tome još i validnu?

„Mi, a pritom mislim na društvo, *mainstream*, volimo reći ljudima na marginama (ženama, ljudima druge boje kože, *queer* i *trans* osobama itd.) da su inherentno nevjerodostojni – drugim riječima, duhovi. Svima drugima priznaje se solidnost. To mi je sumnjivo i zavređuje da se time pozabavimo“, dodala je.

Obrazac iz bajke

Machado obilno crpi iz svijeta mita, bajke i narodne predaje. U memoaru se, recimo, često referira na šest tomno djelo američkog folklorista Stitha Thompsona, *Motif-Index of Folk-Literature*, koje je prvo izdanje doživjelo još u tridesetima. Povlačeći paralele između vlastita iskustva i motivskih struktura bajki, Machado ukazuje na činjenicu da se ti motivi uvijek iznova uobličuju u našoj svakodnevnicu: šutnja ženskih likova (odrezani jezici, zašivena usta i slično), neizgovaranje tabua, kazna za progovaranje o tabuima, okrutna tetka ili maćeha i viđenja duhova samo su neki od njih.

„Velik dio knjige sastojao se upravo od toga da naučim prepoznati trope, strukture i arhetipove, i razložiti što oni znače za moju priču, kako s njom rezoniraju“, rekla mi je Machado. „Zlostavljački su odnosi čudni u smislu da imaš osjećaj da su veoma specifični za tebe, a istovremeno su nevjerojatno predvidljivi – bizarna je to iluzija koju ne mogu sasvim objasniti, osim možda činjenicom da većina ljudi svoju bol osjeća kao posebnu, osobito kad je iskuse prvi put. Isto je i s tugom, slomljenim srcem...“

Zbirka priča Carmen Maria Machado iz 2017.

Književna forma koja iscrtava mapu psihe

Memoar je napisala u drugom licu jednine jer je na taj način mogla ući u odnos s prošlom verzijom sebe, nježno i suosjećajno, ali je i prepoznati kao neku koje više nema. Drugo lice uspostavlja odnos između te dvije točke u vremenu. Za Machado, memoarski je tekst, njegovo pisanje, polagan i temeljit alat koji joj pomaže da do kraja shvati što zaista misli o nekoj temi, što osjeća ili je jednom osjećala. Ne zanima je isporučivanje polupečenih mišljenja, zato odbija pozive da piše kolumne o aktualnim temama. Da bi se o nečemu dobro promislilo, potrebne su godine, veli.

Mnogo joj je toga padalo na pamet dok je pisala memoar – osobito kad je počela istraživati povijest javnog diskursa o partnerskom nasilju u *queer* zajednicama, ili

način na koji govorimo o *queer* osobama općenito. Zbog nemogućnosti da se *queer* priče o partnerskom zlostavljanju lako historijski uvežu, kao i zbog same traumatičnosti iskustva, Machado se u knjizi služi fragmentarnom poetikom. „Ispalo je da je to bio jedini način na koji sam mogla osmisliti/zamisliti knjigu“, rekla mi je. Osjećala se slomljeno pa je i narativna nit takva, razbijena. Doduše, u mnogim je intervjuima to kasnije pokušala objasniti nekom sofisticiranom književnom tehnikom ili metodom, ali istina je ipak banalnija i dublja od toga.

Machado se i dodatno igra formom. U jednom dijelu knjige, čitateljima je ponuđeno nekoliko svakodnevnih scenarija iz zlostavljačkog odnosa, i nekoliko mogućih reakcija. Naprimjer, jedno se blistavo jutro probudiš sretna, a ona zuri u tebe s druge strane kreveta. Kaže ti da si se vrtila po njemu cijelu noć, da od tebe nije mogla spavati. Imaš tri opcije:

- a) ispričati se,
- b) reći joj da te sljedeći put probudi,
- c) zamoliti je da se smiri.

Iako se čini da bi neke mogućnosti mogle biti bolje od drugih, kad provjeriš stranicu na koju te vode, shvatiš da svaka nosi jednako mračne posljedice. To je priroda zlostavljačkog odnosa – nema točnih odgovora.

„Začarani se krug prekida kad odeš. Ne postoji drugi izlaz“, rekla mi je Machado.

Serijal "Queer književnost u međunarodnom dijalogu" Lore Tomaš napisan je uz financijsku potporu Agencije za elektroničke medije temeljem provedenog Javnog poziva za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama.

Pročitajte i druge tekstove iz serijala: razgovore s [Hoshang Merchant](#) i [Joshuom Muyiwom](#) (Indija) i tekst o queer sceni u [Nepalu](#).

Lora Tomaš (1981) je indologinja, prevoditeljica i urednica, autorica romana [Slani mrak](#).